До 50-річчя з дня народження В. М. Шукшина

Ті чорнобривці пахли на весь літак. Було їх не букет і не два, а сніп, оберемок.

Про те, що не стало Василя Макаровича Шукшина, дізнався по дорозі на роботу, від товариша. З квитками на Москву важко.

Що ж сталося? Недавно йшла "Калина червона"... Квиток таки дістав.

Лечу. Осінь. Саме ж калина вистигла... Його не стало вчора. Боюся, що не встигну.

До "Калини" прочитав двоє чи троє його оповідань. Маленькі фільми. Пластичні, здорові. Викінчена кінодраматургія. Найдужче сподобалося "Світлі душі". Закоханим серцем написане оповідання.

Я чув і раніше: Шукшин — актор, письменник і режисер.

До таких "усебічних" людей у мене недовір'я ще зі служби. У нас був старший матрос, який малював, грав на баяні і писав замітки до флотської газети "Боевая вахта". Все по нотах — і грав, і малював, і писав.

Першою побачила "Калину червону" дружина. Прийшла якась дивна. Задумливо-усміхнена. "Піди подивися". "Який він?" "Та... Наче й не грає".

Я вже знаю: головне — не грати. Найголовніше.

Тричі дивився. З невеликими перервами — через день-два.

Єгор — ліричний, Єгор — "занозистая бестия", Єгор — добра душа, Єгор — безоглядно сміливий, солідарний, Єгор хоче "свята душі"... Все це те, але не головне. Він ховається за всім цим від головного: Єгор — нещасна душа, але не хоче — від гордості! — щоб це хтось помітив. Нещасні люди викликають співчуття. Єгор не хоче співчуття. Він гордий і нещасний. Він хоче розуміння своєї прибитої душі.

...Стюардеса оголосила, на якій висоті летимо, яка температура, тривалість польоту, і, проходячи мимо, спитала з тою молоденькою посмішкою, в якій був натяк, що не личить моїй сивині:

— Кому такий розкішний букет?

Я покликав її пальцем нахилитися ближче — турбіни ревуть — і сказав:

— Тому, кого вже немає.

Літак прибуває до Внуково о пів на другу. Я боявся, що не встигну на похорон, і додав:

— Я, дівчино, лечу провести Шукшина. Допоможіть мені першому вискочити з літака, щоб одразу таксі взяв.

— А-а...— Вона посумнішала.— Гаразд, я вам допоможу.

Коли попереду показалася Москва, вона підійшла й сказала, що вибачається — коло дверей крісел немає, а лиш багажний ящик. Я подякував, сказав, що це байдуже, і пішов за нею. Так і долетів.

Таксист, коли я сказав, що мені до ЦДЛ, подивився на квіти і, помовчавши, спитав:

— Шукшин? Його ще немає в Москві. Він ще в Ростові — на зйомках помер... У понеділок привезуть. На Васильєвку.— І пояснив, що це Будинок кіно.

Квіти я поклав до мармурових дощок, на яких викарбувані імена поетів і письменників, які не повернулися з війни. Ми ось-ось мали познайомитися. Не встигли.

У понеділок я стояв у черзі, що простяглася від Васильєвки до Білоруського вокзалу. Мав у руках три холодних гладіолуси. І якийсь милий чоловік у формі підполковника додав мені гвоздику. Я. говорив з ним по-українському, і він сказав:

— Вы с Украины? Так почему же вы в очереди стоите? Идите, вас пропустят.

І міліція з дружинниками, що стояли на дверях, пропустили мене.

З виразу облич, по калині, по тиші я побачив, як народ уміє шанувати свого письменника. Бачив, як несли йому калину, він увесь лежав у калині, а якийсь хлопець тримав цілий калиновий кущ — як знамено.

Мати затуляє обличчя руками:

— Вася, Васенька! — І знову затулить і відтулить знову: — Вася! Сорок п'ять років... Не стало його раптово, як на війні. Символічно

він і вмер у формі шолоховського солдата Лопахіна.

Либонь, я вперше відчув, хто такий народ — без буденних дріб'язків, а народ як сім'ю, що ховає свого сина.

Перша година дня. Старші начальники з міліції показують знаками підлеглим, що при вході: доступ закінчено. А вони знизують плечима — що тут, мовляв, удієш? Вони дисципліновано не слухали свого начальства. А воно й не наполягало: видно — бачили "Калину" і люблять.

Народ. Це головний герой і літературних і кінематографічних творів Василя Шукшина. Народ — не як безлика маса, а як сукупність неповторних індивідуальностей. Добрих душ і ницих. Щасливих і нещасливих. Різних.

Василь Шукшин був з тими своїми героями, що і в сонячні дні свого життя, і в лиху годину залишалися добрими, совісними, справедливими. Тому легко уявити його разом з Єгором Прокудіним у ту трагічну хвилину, коли той пішов на видиму смерть, чи з дідом Нечаєм, що так тяжко переживає втрату своєї дружини, чи з шофером Гриньком, який безстрашно вів охоплену полум'ям машину... Легко, кажу, уявити, бо сам він був такий. Тому й на екрані життя його героїв було не зробленим, не зіграним, а до фізичного відчуття природним. І я зрозумів: ота різнобічність, багатогранність — письменник, актор, режисер — Василя Шукшина йшла від цільності його натури, від щедрості переповненого любов'ю до людей серця. Ця любов — у всіх його творах: вона витає над Михайлом і Ганною, цими світлими душами з однойменного оповідання, вона стає святом — нехай коротким, болісним, але святом! — для Сергія Безменова в оповіданні "Безпалий", вона ж, коли бачить безпричинне хамство, черствість, підлість, з тривогою запитує: "Що з нами діється?"

Але, як слушно зауважує Сергій Залигін, у Василя Шукшина "не було й тіні розчуленості чи запобігливості ні перед своїми

героями, ні перед самим собою. Більше того, він був дуже суворий і щодо них, і щодо себе тією суворістю, яка неминуча, якщо письменник знає і розуміє людей і не робить особливого винятку для себе, якщо він хоче, пристрасно прагне, щоб не тільки їм було краще, але щоб і вони були кращі".

До болю сердечного любив він рідну землю, свою Росію. Міг би услід за Сергієм Єсеніним повторити:

Но более всего Любовь к родному краю Меня томила,
Мучила и жгла.

З любові й муки народжується письменник — іншого шляху в нього нема.